

Rauha on turvallisuutta

Jyrki Käkönen¹

Sodat, yhteisöllinen väkivalta ja rauha ovat ihmiskunnan kirjoitetun historian keskeisiä teemoja, joiden ympärille turvallisuus rakentuu. Ne eivät kuitenkaan ole luonnonilmiöitä tai luonnonlakien sanelemia. Ne ovat ihmistahdon alaisia valintoja, jotka kumpuavat ihmisten, yhteisöjen ja valtioiden päätöksistä ja toimista. Käsittelen näitä kysymyksiä yli viiden vuosikymmenen aikana tekemääni tutkimustyöhön perustuen. Esitän näkökulmia siitä, miten sodan, väkivallan ja rauhan kysymyksiin suhtaudutaan, miten niitä voidaan ymmärtää ja mitä keinoja on konfliktien ehkäisemiseksi ja rauhan rakentamiseksi tai ihmisten turvallisuuden toteuttamiseksi. Keskeinen ajatus on, että seuraavaan sotaan varautuminen ei lisää ihmisten turvallisuutta eikä ole estänyt seuraavaa sota. Sotaan varautumisen sijaan rauhan rakentaminen arkipäivän politiikassa vahvistaa ihmisten turvallisuutta. Se edellyttää kuitenkin samalla kamppailua demokratian puolesta ja demokratian edistämistä.

Johdanto

Suomen itsenäisyyspäivään on isänmaallisuuden hengessä pitkään kuulunut Väinö Linnan Tuntematon sotilas. Vuonna 2024 tuo teos esitettiin maratonluentana Yle Areenassa useiden tunnettujen henkilöiden lukemana. Isänmaallisuuden ja maanpuolustustahdon ohella teos voi herättää monenlaisia ajatuksia. Lainaan tähän alkuun oululaisen Arto Tervolan (2024) LinkedInissä esittämän reaktion:

Syysaamu oli hiljainen, kun haudankaivaja tarttui lapioon. Hän oli tehnyt tätä aina – kaivanut kuoppia, täyttänyt ne ja jatkanut elämäänsä. Mutta tänään, kun sotilaiden rummutus kantautui kylästä, hän pysähtyi.

”Valmistautuvat sotaan,” joku sanoi. ”Rauhan vuoksi.”

Haudankaivaja katsoi heidän tyhjiä katseitaan. Rauha, hän ajatteli, ei koskaan syntynyt aseista. Hän oli nähnyt sen ennenkin: sotilaat lähtivät, vain harvat palasivat. Rauha oli aina hetkellinen, täynnä haavojen reunoja.

”Kun valmistautuu sotaan,” hän mutisi, ”kaivaa myös oman hautansa.”

Lapset juoksivat ohi, leikkivät sotaa kepeillä. Haudankaivaja pudisti päätään. Lapset eivät synny vihaamaan – he oppivat sen. Hän heitti lapion maahan ja kääntyi pois.

Ehkä jonain päivänä maahan ei kaivettaisi hautoja, vaan istutettaisiin puita. Sodat eivät lopu sotimalla.

Tuossa lyhyessä tekstissä tulee hyvin esiin, miten sotaan valmistautuminen rauhan turvaamiseksi on illuusio. Sotia ei myöskään ole sotimalla lopetettu. Siitä ihmiskunnan historia on erinomainen esimerkki. Asevaraisen turvallisuusajattelun sijaan rauha ja turvallisuus kytkeytyvät kiinteästi toisiinsa. Tätä yhteyttä pyrin lähestymään erilaisista näkökulmista.

1 VTT, emeritusprofessori, <jyrkikkn@gmail.com>

Sota ja yhteisöllinen väkivalta ihmistahdon alaisina

Sota ja väkivalta eivät synny vääjäämättömästi, vaan niiden taustalla on aina inhimillisiä päätöksiä ja tahdonvaltaa. Toisin sanoen ne eivät ole luonnonlakien alaisia eivätkä jumalien ihmisille asettamia rangaistuksia. Tämä tarkoittaa, että rauhan puuttuminen on osoitus poliittisesta haluttomuudesta tavoitella rauhaa. Samalla sodan käynnistäminen on aina poliittisten toimijoiden päätös käyttää väkivaltaa omien tavoitteidensa saavuttamiseksi. Näin ollen rauhan ja sodan kysymykset ovat aina sidoksissa valintaan, tahdonvapauteen ja etiikkaan silloinkin, kun ne halutaan nähdä Jumalan rangaistuksena ihmisen teoista.

Kanttilainen filosofia korostaa tahdonvapautta: ihmisellä on vapaus valita väkivalta tai rauhanomaiset keinot tavoitteidensa saavuttamiseksi (esim. Bolin 1868). Jos emme hyväksy tätä, emme voi myöskään moraalisesti tai juridisesti tuomita väkivallan käyttäjiä. Tahdonvapauden periaate antaa perustan eettisten normien, moraalisten sääntöjen ja oikeudellisten toimien soveltamiselle. Näin ollen myös sodan ja rauhan kysymyksissä on kysymys valinnoista ja vastuusta, ei kohtalonomaisesta determinismistä.

Rauha kategorisena imperatiivina

Immanuel Kantin filosofiassa rauha on kategorinen imperatiivi – eettinen periaate, jota tulisi tavoitella siitä huolimatta, että ikuinen rauha ei ehkä koskaan ole täysin mahdollinen. Kant korostaa, että rauhaa on rakennettava arkipäivän poliittisilla päätöksillä ja toimilla, ei ainoastaan suurilla julistuksilla tai teorioilla (Kant 1989; Bolin 1888). Rauhan rakentaminen on jatkuva prosessi, joka vaatii jatkuvia poliittisia tekoja, mikä ei ole sama asia kuin kuviteltu turvallisuuden vahvistaminen varautumalla seuraavaan sotaan.

Varustautuminen mahdolliseen seuraavaan sotaan ei tue rauhan tavoittelua, vaan se yl-läpitää väkivallan logiikkaa, vaikka aseisiin turvautuminen ymmärrettäisiin vain viimeisenä keinona asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Historia tarjoaa lukuisia esimerkkejä siitä, kuinka kalliit sotilaalliset investoinnit eivät ole johtaneet ihmisten turvallisuuden lisääntymiseen eikä edes valtioiden alueellisen loukkaamattomuuden takaamiseen, vaan ne ovat usein olleet turhia ja resurssien tuhlausta.

Turha varustautuminen

Historian esimerkit kertovat voimavarojen tuhlaamisesta varustautumiseen, joka ei tuonut turvallisuutta. Savonlinnan Olavinlinna rakennettiin Ruotsin valtakunnan turvaksi itärajan takaista uhkaa vastaan. Rakennustyöt toteutettiin pakkotyönä, mikä johti siihen, että monet rakentajat pakenivat Venäjän puolelle, jossa heidän elämänsä oli turvatumppaa. Lopulta linna antautui ilman taistelua sen ainoan kerran, kun se oli sotilaallisesti uhattuna. Sitä käytettiin myöhemmin vankilana ennen kuin siitä tuli historiallinen muistomerkki ja matkailukohde, joka tänään tunnetaan ehkä parhaiten Savonlinnan oopperajuhlien näyttämönä.

Myös Suomenlinna, joka rakennettiin suojelemaan Suomea merellisiltä uhilta, antautui ilman vastarintaa, kun Venäjä 1800-luvun alussa valtasi Suomen ja liitti sen valtakuntaansa. Suomen kansalaissodan jälkeen tuo linnake toimi poliittisten vankien säilytyspaikkana ennen

kuin siitäkkin tuli museoalue ja matkailukohde. Näiden kalliiden investointien resurssit olisi voitu käyttää paremmin kansalaisten hyvinvointiin ja valtakunnan vaurauden kasvattamiseen.

Samankaltaisia esimerkkejä löytyy muualtakin. Ranska rakensi ensimmäisen maailmansodan jälkeen Maginot-linjan Saksan uhkaa vastaan, mutta toisessa maailmansodassa saksalaiset kiersivät sen Belgian kautta. Joistakin tuon linnoitusvyöhykkeen osista on tullut turistikohteita. Myöhemmin 1980-luvulla Yhdysvaltojen Tähtien sota -ohjelma pyrki torjumaan Neuvostoliiton ydinohjukset avaruusteknologian avulla, mutta samalla neuvostoliittolaiset sukellusveneistä laukaistavat risteilyohjukset kykenivät alittamaan tuon järjestelmän. Kaikissa näissä tapauksissa kalliit sotilaalliset hankkeet epäonnistuivat tehtävässään ja heikensivät yhteiskunnallisten resurssien kohdentamista kansalaisten hyvinvointiin ja turvallisuuteen.

Konfliktien taustalla eriarvoisuus

Varustautumisen sijaan resurssien järkevää käyttämistä on vahvistaa ihmisten turvallisuutta ohjaamalla resursseja väkivaltaa ja sotia synnyttävien yhteiskunnallisten rakenteiden korjaamiseen eli rauhaan varustautumiseen. Sodat ja yhteisöllinen väkivalta juontavat usein juurensa eriarvoisuudesta tai resurssien niukkuudesta (Käkönen 1986b; 1995; 2006). Taloudellinen, poliittinen, etninen tai uskonnollinen eriarvoisuus voi johtaa tilanteisiin, joissa sorretut ryhmät kokevat, ettei heillä ole muuta keinoa kuin tarttua väkivaltaan. Tämä ilmiö on ollut nähtävissä muun muassa Afrikan (Käkönen 1979) ja Lähi-idän konflikteissa (Käkönen 1994). Toisaalta hierarkian huipulla olevat varautuvat eriarvoisuuden poistamisen sijaan turvaamaan asemansa väkivalloin vedoten laillisen järjestelmän säilyttämiseen.

Esimerkiksi Lähi-idässä veden hallinta on ollut keskeinen konflikteja aiheuttava tekijä. Kuuden päivän sodan jälkeen Israel otti vuonna 1967 haltuunsa Länsirannan, jossa sijaitsevat alueen suurimmat pohjavesivarannot. Palestiinalaisilta evättiin pääsy oman alueensa syviin pohjavesivesivaroihin, mikä heikensi heidän maanviljelyään ja elinmahdollisuuksiaan. Samoin kuuden päivän sodan jälkeen palestiinalaisten kolmannes Jordanjoen vedestä siirtyi Israelin valtion hallintaan. Tämä resurssien epätasainen jakautuminen kärjisti konfliktia entisestään (Käkönen 1994).

Sotien esiintyminen 1400-luvun lopulta 1980-luvulle

Väitöskirjassani (Käkönen 1986a) tarkastelin erilaisten sotien esiintymistä uuden ajan historiassa suhteessa hegemonisten valtasykliin muutokseen. Kun nuo käyrät muunnetaan suoraviivaisiksi trendeiksi, nousee esiin kaksi kiintoisaa piirrettä. 1400-luvun viimeisiltä vuosilta aina 1980-luvun alkuun suurvaltasotien määrä on ollut laskeva niin, että 2020-luvulla esiintyisi viimeinen suurvaltojen välinen sota. Tuo ei tosin merkitsisi tilastollisesti viimeistä sotaa, sillä suoraviivaisen trendin mukaan myös sellaisten sotien, joissa mukana on joku suurvalta, trendi on laskeva, mutta viimeinen tuollainen sota ajoittuu vuoden 2100 jälkeen.

Sotien määrä pitkällä aikavälillä näyttää laskevan. Tämä tukisi sitä ajatusta, että ihmiskunta saattaa oppia ratkaisemaan ristiriitoja myös rauhanomaisesti (ks. Pinker 2011). Toisaalta paikalliset aseelliset konfliktit ja valtioiden sisäinen väkivalta on ottanut suurempien sotien paikan, ja paikalliset sodat ovat usein korvikesotia, joiden takaa löytyy suurvaltojen merkittä-

vä rooli. Niinpä on mahdollista sanoa, että aseellisen väkivallan määrä on yli 500 vuoden ajan pysynyt vakiona; aseellisen väkivallan mittasuhteet ovat vain muuttuneet. Toisaalta, jos suoraviivaisen trendiennusteen mukainen viimeinen suursota olisi suurvaltojen välinen ydinsota, tilastot voivat hyvinkin kaunistua nolllaan.

Vaikka historia on täynnä esimerkkejä siitä, kuinka sotia on käyty ja väkivaltaa on käytetty vallan saavuttamiseksi, se ei tarkoita, että tämä olisi ainoa tapa ratkaista ihmiskunnan ongelmat. Ihmiskunnan tulevaisuus riippuu kyvystämme valita rauha ja yhteistyö sen sijaan, että turvaudumme väkivaltaan ja sodankäyntiin. Kriisit ja konfliktit voivat opettaa meille tärkeitä opetuksia, mutta onko mahdollista muuttaa suuntaa ilman, että joudumme käymään jälleen tuhoisaa sotaa? Tämä kysymys on keskiössä, kun mietimme ihmiskunnan kehitystä ja tulevaisuutta.

Aseissa yhteisön turvallisuuden vuoksi?

Valtiot palkitsevat mitalein ja patsain sotasankareita. Tämän taustalla on ajatus, että sotilaat uhraavat henkensä isänmaan ja perheidensä elämän turvaamiseksi. Tällaisessa tilanteessa vihollisen tappaminen ymmärretään hyväksyttävänä ja jopa sankarillisena tekona. Tutkimukset kuitenkin tuovat esiin, että edes sodassa tappaminen ei ole taisteluihin osallistuvien sotilaiden ensisijainen tavoite. Vaikka rintamalla taistelevat sotilaat noudattavat esimiestensä käskyjä, he eivät aina toimi yksinomaan valtakoneiston odotusten mukaan. Usein sotilaat kunnioittavat myös vastapuolen sotilaiden elämää ja välttävät kohti ampumista, ellei oma tai taistelutoverin henki ole välittömästi uhattuna. (Ks. esim. Bregman 2020.)

Tämä on merkittävä havainto yhteisön ja solidaarisuuden roolista sodassa. Sotilaat eivät välttämättä taistele isänmaan ja siihen liitettyjen ihanteiden puolesta. Sotaan joutuneet sotilaat eivät taistele vain omien henkiensä puolesta, vaan toistensa puolesta. Rintamalla oleva sotilas kokee, että hänen velvollisuutensa on suojella ja pelastaa omat taistelutoverinsa. Tämä yhteisöllinen solidaarisuus ja toisten puolustaminen voivat estää tarpeetonta väkivaltaa ja synnyttää jopa vastarintaa hallitsevia rakenteita vastaan.

Valtio vaatii sotimaan ja odottaa uhrauksia

Vaikka sotilaat eivät taistele valtion tai yhteiskuntajärjestelmän puolesta, sodissa valtiot ovat edellyttäneet kansalaisiltaan suuria henkilökohtaisia uhrauksia. Sotaan osallistumatta jääminen on usein ollut mahdotonta ilman merkittäviä seuraamuksia yhteiskunnassa. Monille sotaan osallistuminen ei ole ollut valinta vaan pakko, koska kieltäytymisestä saattoi seurata yhteiskunnallinen hylkääminen, vankeusrangaistus tai jopa kuolemantuomio. Sodan aikana yhteiskunnallinen valta luo velvoitteita, jotka pakottavat lähes kaikki asekelpoiset sotimaan – useimmat valitsevat siis mieluummin taistelun kuin rankaisun.

Tämä yhteiskunnan pakon ja paineen mekanismi selittää osaltaan, miksi kansalaiset ovat valmiita taistelemaan sodissa, vaikka se ei olisi heidän oma valintansa. Vaikka yksilöt saattavat epäillä sodan oikeutusta, yhteiskunnalliset ja moraaliset paineet estävät heitä kieltäytymästä taistelusta. Liberalismi, yksilön vapaus ja jopa demokratia menettävät merkityksensä, vaikka usein sodissa on kyse niiden puolustamisesta, tai näin ainakin annetaan kansalaisten ymmärtää.

Historiankirjoitus ja rauhankasvatus

Suhtautumistamme sotiin ja rauhaan määrittää pitkälle se, miten meille historia esitetään. Valitettavasti historian kirjoituksessa sodat näyttävät yhä edelleen muutoksen välineinä ja ihmiskunnan kehitystä eteenpäin vievinä mullistuksina (ks. Miller 2014). Tässä historian esittäminen pohjautuu yhä edelleen hegeliläiseen maailmankuvaan (Käkönen 1994; 2000), jossa rauha on kahden sodan väliin sijoittuva ajanjakso. Paljon vähemmälle huomiolle jää sotiin varautumisen sekä itse sotien kustannukset ja inhimilliset kärsimykset. Sodat hävittävät ihmisten aineellisia aikaansaannoksia, raunioittavat kaupunkeja, tuhoavat infrastruktuuria ja jättävät lapsia orvoiksi, vaimoja leskiksi ja äitejä pojattomiksi. Suhteessa tähän jälleenrakennus näyttää taloudellisena kehityksenä.

Laajemmassa kuvassa historia näyttää hallitsijoiden, sotapäälliköiden ja sotasankarien historiana. Tällaiset merkkihenkilöinä pidetyt, lähinnä valkoiset miehet joidenkin tiedemies-ten ja kulttuurihahmojen lisäksi, saavat näkyville paikoille patsaita muistuttamaan heidän ansioistaan, valtakuntien suuruuden rakentamisesta ja itsenäisyyden säilyttämisestä. Näistä merkkihenkilöistä harva on rakentanut historian monumentteina säilyneitä linnoituksia, palatseja, kirkkoja tai temppeleitä ja tehtaita tai raivannut peltoja ihmiskunnan ravinnon tuotantoon.

Rauhankasvatuksen ja arkipäivän turvallisuuden näkökulmasta historian kirjoituksesta pääsääntöisesti puuttuu tavallisen ihmisen arkipäivän näkökulma. Historiaa ei yleensä kirjoiteta tavallisen ihmisen turvattomuuden ja turvallisuuden näkökulmasta; siitä miten ihmiset selviävät arkipäivän elämässä ja miten yhteiskunnalliset järjestelmät edistävät ihmisten selviytymistä. Ranskalainen annalistien historian kirjoituksen koulukunta muodostaa tässä suhteessa poikkeuksen. Koulukunnan perustajan Fernand Braudelin (Braudel 1986) yli 400 vuotta kattavassa historian suurteoksessa pääpaino on juuri tavallisen ihmisen elämässä, ravinnossa, vaatetuksessa, työkaluissa. Sota jää häviävän pieneen rooliin, mikä sen asema onkin ihmiskunnan pitkässä selviytymistarinassa tähän asti.

Jos haluamme rakentaa rauhanomaisemman maailman tai pyrkiä kohti ikuista rauhaa sitä ehkä koskaan saavuttamatta, on historian kirjoittamisen näkökulmaa muutettava. Sodat ovat varmasti muuttaneet maailmaa, mutta usein tuo muutos on tapahtunut jo ennen sotaa, jolla muutos on vain pyritty estämään (ks. Käkönen 1979; Juutinen & Käkönen 2016). Rauhanoimaisen maailman rakentaminen edellyttää historian kirjoittamista tavallisen ihmisen arkipäivän hyvinvoinnin ja turvallisuuden näkökulmasta.

Valkoisen ihmisen taakka

Historiankirjoituksen toinen ongelma on se, että me näemme yhä edelleen maailman hyvin Eurooppa-keskeisesti. Vaikka ihmiskunnan varhaiset sivilisaatiot löytyvät muualta kuin Euroopasta, Eurooppa-keskeisessä historian kirjoituksessa ne esiintyvät lähinnä sivulauseina. Viimeistään 1400-luvun lopulta Eurooppa alkoi avata maailmaa itselleen ja muuttaa sitä omaksi kuvakseen niin kristinuskon viemisessä kuin kolonialismin rakentamisessa. Euroopasta muodostui kehityksen malli, jollaiseksi koko maailman tuli muuttua. Vaikka siirtomaat

itsenäistyivät 1900-luvun jälkipuoliskolla, on maailma yhä koloniaalinen (Käkönen 2019; 2022b).

Kun rauhan edellytyksenä puhutaan sääntöpohjaisen kansainvälisen järjestelmän kunnioittamisesta ja säilyttämisestä, on hyvä muistaa, että nuo säännöt luotiin toisen maailmansodan jälkimainingeissa. Ne palvelivat hyvin tuolloin hallitsevassa asemassa olleiden valtioiden intressejä, mikä näkyy muun muassa Yhdistyneiden kansakuntien (YK) turvallisuusneuvoston koostumuksessa ja sen pysyvien jäsenten veto-oikeudessa (Käkönen 2022b). Nuo säännöt pohjautuvat kreikkalais-juutalais-kristilliseen maailmankuvaan, mikä otetaan universaalina. Ne eivät edelleenkään huomioi maapallon väestön enemmistön maailmankuvia ja arvomaailmoja.

Vallitsevan sääntöpohjaisen järjestyksen ongelmallisuus ilmenee hyvin Ukrainan sodan yhteydessä. Venäjä rikkoi vallitsevia normeja räikeästi hyökätessään Ukrainaan. Tämä oikeutti niin kutsutun läntisen maailman julistamaan pakotteita Venäjää vastaan sodan lopettamiseksi. Vaikka niin kutsuttu globaali etelä on pääsääntöisesti tuominnut Venäjän Ukrainassa käymän sodan, länsimaiden pettymykseksi se ei ole yhtynyt Venäjän vastaisiin pakotteisiin. Näin siksi, ettei se pidä vallitsevaa järjestystä ja sen normeja legitimeinä, vaan globaali etelä haluaa uuden järjestyksen uusine sääntöineen. Niin kauan, kun länsi ei tätä ymmärrä, Venäjä käyttää vallitsevaa ristiriitaa hyväkseen. (Käkönen 2022a.)

Vallitsevan järjestyksen ongelmallisuus ilmenee myös Israelin ja Palestiinan konfliktissa. Vaikka Hamasin terroristinen hyökkäys Israeliin käynnisti Gazan sodan, on Israel tuossa sodassa rikkonut räikeästi vallitsevan järjestyksen pelisääntöjä. Silti Israelin sotilaallisen toiminnan lopettamiseksi niin kutsuttu kansainvälinen yhteisö ei ole kohdistanut pakotteita. Globaalin etelän näkökulmasta näyttää siltä, että joillakin valtioilla on oikeus olla piittaamatta järjestyksen säännöistä ilman seuraamuksia. Toisilla valtioilla ei tätä oikeutta ole. Tämä on omiaan heikentämään vallitsevan järjestyksen legitimizeettiiä.

Kehityksen paradoksi

Yksi niin rauhanomaisen maailman rakentamiseen kuin kestävän kehityksen toteuttamiseen vaikuttava tekijä on se, miten me ymmärrämme kehityksen. Kirjoitettu historia esittää ihmiskunnan tarinan kehityskertomuksena. Ihmiskunta siirtyi merkittävien innovaatioiden kautta metsästäjä- ja keräilijäyhteisöistä maatalousyhteisöihin ja hyvin järjestäytyneisiin valtakuntiin. Tämä muutos synnytti varhaiset sivilisaatiot. Maatalouteen siirtyminen mahdollisti suuremman väestömäärän elämisen samalla alueella. Tämä oli suora vastaus väestönkasvun ja luonnonvarojen rajallisuuden ongelmiin. (Acemoglu & Johnson 2023; Kuusi 1982; Fraser 2024.)

Teknologian kehitys puolestaan loi edellytykset teolliseen tuotantoon siirtymiselle. Fosfiilisen energian käyttö puolestaan mahdollisti massatuotannon ja aineellisen hyvinvoinnin kehityksen, mutta samalla se aiheutti ympäristön kuormittumisen niin luonnonvarojen käytön kuin luontoon palautuvien saasteiden muodossa. Aikojen saatossa olemme nähneet, miten teknologian kehitys on mahdollistanut kulutuskeskeisen yhteiskunnan rakentamisen,

mutta samalla myös syventänyt ympäristöongelmia, kuten ilmastonmuutosta ja luonnonvarojen ehtymistä. (Fraser 2024.)

Teknologian kaikkivoipaisuudesta ongelmien ratkaisijana hyvä esimerkki löytyy liikenteestä. Vielä 1900-luvun alussa maailman suurkaupungeissa liikenteen kasvun vuoksi pelättiin hukuttavan hevosen lantaan. Siltä nuo metropolit ja ihmiskunnan pelastivat polttomoottorit ja autot. Tosin näin näkyvä ja kaduille kasautuva jäte vain siirrettiin näkymättömänä ilmaan tuottamaan kasvihuoneilmiötä ja ilmastonmuutosta. Nyt teknologia tarjoaa ratkaisuksi sähköautoa, joka jälleen siirtää saastumisen muualle.

Teknologia mahdollistaa kulutuksen kasvun, mutta se ei ratkaise ympäristön kestävyysongelmaa. Se vain siirtää luonnon rajallisuuden seuraukset ja ongelmien ratkaisun seuraaville sukupolville samalla kun luodaan kuvaa, että ihmiskunnan suuriin ongelmiin on ratkaisuja ilman uhrauksia. Näin myös vältetään sopeutumista luonnon asettamiin rajoihin ihmisyhteisöjen ja luonnon suhteessa. (Kuusi 1982; Fraser 2024.)

Ihmiskunnan kehitystä tarkasteltaessa ei voida olla huomaamatta ristiriitaa siinä, mitä pidämme kehityksenä ja sivistyksenä. Onko perusteltua nähdä kehitys teknologisina ja taloudellisina saavutuksina, vaikka tuossa prosessissa ympäristöä tuhoutuu ja tulevien sukupolvien elinmahdollisuudet heikkenevät? Olemme rakentaneet yhteiskuntia, joissa talouskasvu ja kulutus ovat keskiössä, mutta samalla nämä samat järjestelmät johtavat luonnonvarojen ehtymiseen ja ympäristön tuhoutumiseen (Fraser 2024; Kuusi 1982). Onko meillä perusteita kutsua kehitykseksi ihmiskunnan kulkemista kuilun partaalle ja mahdollisesti sen yli niin, että tulevilla sukupolvilla on rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa omaan kohtaloonsa?

Muutoksen tarve ja tulevaisuus

Ihmisyhteisöjen keskeinen kysymys on, voimmeko muuttaa yhteiskunnallista kehitystä ilman suurta kriisiä. Onko mahdollista ratkaista ristiriidat ilman väkivaltaa ja sopeutua luonnon asettamiin rajoihin ja kehittää kestävämpi yhteiskunta ilman, että meidän täytyy tuhota itsemme tai ympäristöämme ja tulevien sukupolvien elämän edellytykset? Näkökulmat historiaan ja kehitykseen ovat ristiriitaisia. Yksi asia on selvä: meillä on mahdollisuus muuttaa suuntaa ennen kuin on liian myöhäistä, mutta onko meillä siihen tahtoa.

Rauhan rakentaminen ja ilmastokriisin ratkaiseminen ovat syvästi kytköksissä toisiinsa. Ilmastokriisi pahentaa olemassa olevia konflikteja, kuten kilpailua luonnonvaroista ja luo uusia jännitteitä (ks. Käkönen & Jeong 1999). Samalla nykyiset asevarusteluun ja talouskasvun ylläpitämiseen perustuvat taloudelliset ja poliittiset järjestelmät vaikeuttavat näiden kriisien ratkaisemista.

Talouskasvun yhteiskunta ja kestävämyys

Nykyinen yhteiskuntamalli perustuu pitkälti talouskasvun tavoitteluun. Talouskasvun kautta pyritään ratkaisemaan sosiaalisia ongelmia, kuten työttömyyttä ja terveydenhuollon puutteita (ks. Fraser 2024; Käkönen 2014b). Tämä malli kuitenkin ylläpitää ja jopa pahentaa eriarvoisuutta. Ruotsalaisen taloustieteilijän Gunnar Adler-Karlssonin (1990) analyysin mukaan eriarvoisuus Ruotsissa 1990-luvulla oli lähes samalla tasolla kuin 1900-luvun alussa, huoli-

matta hyvinvointivaltion rakentamisesta. Tämä ilmiö näkyy myös globaalilla tasolla: varallisuus keskittyy yhä harvempien käsiin, samalla kun suuri osa maailman väestöstä jää ilman perustarpeiden täyttymistä.

Talouskasvu kytkeytyy myös asevarusteluun, sillä nykyinen järjestelmä vaatii jatkuvaa taloudellista panostusta ylläpitääkseen valtioiden sotilaallista turvallisuutta niin kauan kun maapallon luonnonvarojen jakaminen perustuu nollasummapeleihin ja ihmisten turvallisuuden sijaa keskitytään valtioiden turvallisuuteen. Tämä kierre tekee siirtymisen kestävämpään yhteiskuntamalliin vaikeaksi.

Ihmiskunta on usein vastannut kriiseihin ja haasteisiin, mutta ehkäpä suurin haaste on juuri siinä, miten pystymme välttämään tuhoisan kriisin ja rakentamaan tulevaisuuden, joka on kestävä ja oikeudenmukainen kaikille. Georg Henrik von Wrightilla oli tähän varsin pessimistinen näkemys. Vaikka meillä on asioista varsin hyvät tiedot, ihmiskunta ei ole valmis luopumaan luomastaan aineellisesta hyvinvoinnista ilman katastrofia (von Wright 1987).

Eriarvoisuuden poistaminen rauhan rakennuskeinona

Rauhan ja turvallisuuden rakentaminen edellyttää eriarvoisuuden vähentämistä. Arkipäivän politiikassa tulee yhteisöllisiä resursseja kohdentaa niin, että ne edistävät kaikkien kansalaisten hyvinvointia, koulutusta, terveydenhuoltoa ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Näiden kysymysten priorisoiminen vahvistaa yhteiskuntien vakautta ja vähentää väkivallan riskiä niin kansallisesti kuin globaalistikin.

On tärkeää huomata, että rauhan rakentaminen ei tarkoita konfliktien täydellistä poistamista, sillä ihmiskunnassa on aina niitä, jotka turvautuvat väkivaltaan. Rauhan prosessi on kuitenkin välttämätön, jotta väkivallan käyttöä voidaan vähentää ja yhteiskunnat voivat kehittyä kestävämmällä tavalla.

Rauhan ja demokratian edistäminen ei ole vain poliittinen tehtävä, vaan se on jokaisen kansalaisen vastuulla. Rauhanvarustelu alkaa arjessa, keskusteluissa, valinnoissa ja teoissa. Jos haluamme elää maailmassa, jossa demokratia kukoistaa, meidän on varmistettava, että kaikkien äänet saavat tulla kuulluiksi, myös vähemmistöjen mielipiteet.

Vieraanvaraisuus ja yhteistyö mahdollisuutena

On aiheellista kysyä, miksi valkoisen kristillisen kulttuurin normit ja arvot määrittävät maailmaa ja miksi se ainakin meistä niin kutsutuista länsimaalaisista on itsestään selvää, että näin tulee olla. Maailma on moniarvoinen ja siitä löytyy monia muita kulttuureja ja sivilisaatioita, joiden näkökulmat eivät saa ääntä kansainvälisessä keskustelussa. Tasa-arvoisemman maailman rakentaminen vaatii, että kuuntelemme muidenkin kulttuurien ja kansojen mielipiteitä ja otamme ne huomioon kansainvälisessä päätöksenteossa.

Kulttuurien ja maailman moninaisuuteen tulee suhtautua mahdollisuutena eikä uhkana. Kalevalan samoin kuin alkuperäisyhteisöjen kulttuurien perinteet korostavat vieraanvaraisuutta ja yhteistyötä, ei pelkoa tai torjuntaa (Käkönen 2014a; 2022d). Erilaisten näkökulmien arvostaminen ja kulttuurien välinen ymmärrys ovat keskeisiä rauhanomaisen rinnakkaiselon

rakentamisessa. Pyrkimys yhtenäisyyteen puolestaan kärjistää ristiriitoja ja muodostaa uhan demokratialle (ks. esim. Benner 2024).

Erilaisuuden ymmärtäminen ja hyväksyminen on ollut läpi historian keskeinen osa yhteisöllistä rauhaa. Kalevalassa vieraiden kohtaaminen ei ollut uhka, vaan mahdollisuus yhteistyöhön ja vieraat otettiin vastaan kestiten (Käkönen 2014a). Samankaltainen ajattelutapa näkyy intialaisessa ja kiinalaisessa filosofiassa, joissa maailmaa ei jaeta mustavalkoisesti hyvään ja pahaan. Esimerkiksi kiinalainen ajatus jinistä ja jangista korostaa vastakohtien yhteiselo: toinen ei voi olla olemassa ilman toista (Käkönen 2017; Ling 2014; Lebow & Zhang 2022). Tämä ajattelu haastaa länsimaisen, dualistisen näkemyksen, jossa maailma hahmotetaan vastakkainasettelujen kautta.

Tämä kulttuurinen ja filosofinen tausta tarjoaa kiinnostavan näkökulman nykypäivän kriittisiin kysymyksiin, kuten rauhan rakentamiseen, ilmastokriisiin ja talouskasvun vaikutuksiin. Länsimaisen ajattelun perintö, jossa maailma nähdään hyvän ja pahan taistelukenttänä, on johtanut järjestelmiin, jotka korostavat kilpailua ja valtasuhteita yhteistyön sijaan. Tämä ajattelutapa ei kuitenkaan tarjoa ratkaisuja monimutkaisiin globaaleihin ongelmiin, kuten ilmastonmuutokseen ja luonnonvarojen kestävämpään käyttöön. (Ks. esim. Fraser 2024.)

Kulttuurinen moninaisuus ja yhteinen ymmärrys

Intialaisessa hindulaisuudessa jumaluus näyttäytyy eri ihmisille eri tavoin. Jokaisella voi olla oma käsityksensä jumalasta, ja nämä käsitykset voivat silti olla yhtä oikeutettuja. Tämä ajatus moninaisuudesta on opettavainen: maailma ei ole yhden totuuden varassa, vaan se koostuu lukemattomista näkökulmista ja kokemuksista. Monoteistisissä uskonnoissa, erityisesti kristinuskossa, on usein painotettu yhdenmukaista käsitystä jumaluudesta, mikä voi rajoittaa erilaisten tulkintojen hyväksyntää. Tämä yhtenäisyyden vaatimus on heijastunut myös poliittisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin, joissa erilaisuutta ei aina nähdä voimavarana.

Maailman moninaisuuden ja ristiriitojen hyväksyminen voi auttaa ihmiskuntaa siirtymään kohti rauhanomaista vuorovaikutusta. Yhteistyö ei synny pakotetusta yhdenmukaisuudesta vaan erilaisuuden kunnioittamisesta ja sen näkemisestä mahdollisuutena. Tämä ajatus haastaa modernin maailman valtasuhteisiin perustuvan järjestelmän, jossa erilaisuus usein pyritään eristämään, marginalisoimaan tai näkemään uhkana valtakulttuurille.

Demokratian määritelmä ja sen haasteet

Demokratia, jonka puolustaminen on ollut keskeisessä asemassa niin Venäjän Ukrainassa käymän sodan vastustamisessa ja Ukrainan tukemisessa kuin Kiinan vaikutusvallan kasvun hillitsemisessä on itsessään asia, joka pitää sisällään ajatuksen moninaisuudesta. Demokratia ei kuitenkaan ole ongelmaton tapa järjestää ihmisten mahdollisuus hallita itse itseään. Yhdysvaltaisessa South Park -piirrossarjassa 1990-luvun lopulla yksi sarjan pojista keskusteli isänsä kanssa Yhdysvaltain poliittisesta järjestelmästä. Isän esitettyä, miten tuo järjestelmä toimii, poika totesi, isä tuohan on fasismia. Tähän isän vastaus oli, että ei poikani, jos me mää-

rittelemme sen demokratiaksi, niin se on demokratiaa. Olennaista siis on, että kaikki riippuu siitä, miten me sen määrittelemme.

Tukeudun demokratian määrittelyssä Wilhelm Bolinin, suomalaisen vähemmän tunnetun filosofin 800-sivuisen Euroopan poliittisen filosofian teokseen (Bolin 1870–1871), jonka perusajatus on kansalaisten itsehallinnan kehitys 1500-luvulta 1800-luvun puoliväliin yhteiskunnallisessa ajattelussa. Bolinin analyysiin nojautuen demokratia voidaan määritellä järjestelmäksi, joka antaa ihmisille mahdollisuuden vaikuttaa kaikkiin niihin päätöksiin, jotka määrittelevät heidän arkielämänsä ehtoja. Kun tämä määritelmä otetaan vakavasti, on mahdollista sanoa, että demokratia ei ole vain jotain, mitä tulisi puolustaa, vaan se on edelleen jotain, jota kohti on edettävä aivan samoin kuin rauhan rakentamisessa.

Demokratia ei ole vain olemassa olevissa instituutioissa, vaan se on Bolinin mukaan voitettava joka päivä uudestaan ja uudestaan. Demokratia ei ole vain äänestämistä vaaleissa, vaan se on jatkuva prosessi, jossa kansalaiset voivat vaikuttaa elämänsä ehtoja määrittäviin päätöksiin. Yksi demokraattisen yhteiskunnan keskeisistä piirteistä on se, että se antaa kansalaisille mahdollisuuden osallistua keskusteluun, äänestämiseen ja päättämiseen siitä, miten yhteiskunta toimii. Jatkuva keskustelu on demokraattisen yhteiskunnan elinehto, eikä sitä voida korvata pelkällä enemmistön vallalla. Vähemmistöjen ja erimielisten huomioiminen on olennaista, sillä demokratian perusta ei ole vain siinä, että vaalien voittajat saavat valtakirjan omien tavoitteidensa toteuttamiseen. Jos päätöksenteko perustuu pelkästään enemmistön tahtoon ilman, että vähemmistön näkemykset saavat tilaa, demokratian peruseriaatteen heikenevät. (Mt.; ks. myös Benner 2024.)

Muutos voi edellyttää tottelemattomuutta

Kuten rauha niin myös demokratia toteutuu ihmisten arkipäivän teoissa. Tästä lähtökohdasta demokratia on olennaisesti myös kansalaisyhteiskunnan toimintaa, joka tapahtuu myös vaalien ja puoluepoliittisen toiminnan ulkopuolella. Kun tämä hyväksytään, joudutaan ottamaan vakavasti se, että demokratian toteutuminen voi edellyttää voimassa olevien lakien rikkomista. Itse asiassa ilman lakien rikkomista meillä tuskin olisi minkäänlaista demokratiaa. Kansalaisten tulo kaduille Euroopan hulluna vuonna 1848 avasi portit demokraattiselle kehitykselle.

Tässä yhteydessä esimerkiksi ympäristöaktivistien suorittamaa Eduskuntatalon pylväiden maalausta mielenilmauksena voidaan pitää myös demokratian toteuttamisena, vaikka aktivistit teollaan rikkoivat lakia ja loukkasivat demokratian symbolista pyhäkköä. Tämän toiminnan vastapuolena on syytä tiedostaa, että voimassa olevat lait suojelevat yksityisomaisuutta ja tässä tapauksessa erityisesti niin metsänomistajien kuin talouselämän oikeutta kaataa metsiä ja muuttaa puu rahaksi samalla edistäen metsäkatoa ja hävittäen luonnon moninaisuutta, mikä on tulevan elämän keskeinen edellytys.

Lakien pysyvyyteen ja pyhyteen vetoavat ne, jotka niiden avulla voivat säilyttää etuoikeutensa. Lakeihin ei kuitenkaan tule suhtautua Runebergin Vänrikki Stählin maaherra Wibeliuksen mukaan, joka venäläisille valloittajille totesi, että ”... laki ennen mua syntynyt, myös jälkeheni jää” (Runeberg 2004). Lakeja on voitava muuttaa niin, että ne edistävät ihmisten

hyvinvointia ja tasa-arvoa niin omassa ajassamme kuin ylisukupolvisesti. Niiden avulla on voitava muuttaa kehityksen suuntaa kohti rauhaa ja kestävää kehitystä.

Yhtenä niin hyvänä kuin huonona esimerkkinä tästä voidaan mainita Euroopan unionin muovikorkkidirektiivi. Sillä perustellusti pyritään estämään muovisten pullonkorkkien joutuminen kierrätyksestä luontoon ja lopulta kenties saastuttamaan maailman valtameriä. Esimerkki on kuitenkin huono siksi, että se ei kiellä kokonaan muovituotteiden valmistusta, koska taloudellinen toiminta on tässä tärkeämpää kuin luonnon saastuminen ja mikromuovin joutuminen myös ihmisten elimistöön. Näennäisesti saasteongelmaa hoidetaan, mutta loppujen lopuksi talous on ihmiskunnan tulevaisuutta tärkeämpää.

Rauhan varustelu ja demokratian edistäminen

Rauhan ja demokratian puolustaminen on ajankohtaisempaa kuin koskaan. Erityisesti nykyisessä maailmantilanteessa, jossa geopoliittiset jännitteet kasvavat, on tärkeää ymmärtää, että rauha ei ole vain sotien estämistä, vaan se on aktiivinen ja päivittäinen prosessi. Rauhan rakentaminen alkaa pienistä teoista, kuten moniarvoisen ja demokraattisen keskustelun ylläpitämisestä. Tämä voi ilmetä niin arkipäiväisissä valinnoissa kuin yhteiskunnallisessa toiminnassa, mutta rauhan rakentaminen on myös arjen tietoisuutta, jossa kansalaiset voivat edistää demokratian vahvistamista.

On tärkeää tunnustaa, että rauhan varustelu ei ole vain aseiden vähenemistä, vaan se on myös valmiutta luoda demokraattinen yhteiskunta, jossa kaikkien kansalaisten äänet saavat tulla kuulluiksi. Sodat ja konfliktit eivät synny tyhjästä: ne ovat seurausta siitä, että kansojen ja kulttuurien välinen vuorovaikutus ei toimi tai että valta on keskittynyt liian kapealle joukkolle. Rauhan edistäminen vaatii, että ei vain valtioiden johto vaan myös kansalaisyhteiskunta osallistuu aktiivisesti keskusteluun ja demokratian tukemiseen.

Vaihtoehdot ja mahdollisuudet

Ukrainan sodan puhkeamisen jälkeen esiintyi näkemyksiä, joiden mukaan niin rauhantutkimus kuin rauhanliikkeet ovat epäonnistuneet estämään sotia. Niiden aika on ohi ja nyt on panostettava kovaan turvallisuuteen eli on sotilasliittojen ja erityisesti Naton aika (ks. esim. Pihlström 2022; Käkönen 2022c). Tämä kritiikki voi tuntua perustellulta, mutta samalla on tärkeää huomata, että asevarainen turvallisuus ei myöskään ole tuonut rauhaa. Pikemminkin se on mahdollistanut konfliktien jatkumisen. Asevarusteluun käytetyt resurssit ovat poissa rauhan rakentamisesta ja ympäristö- ja ilmastokriisin ratkaisemisesta.

Asevaraiseen turvallisuuteen ja talouskasvuun perustuvalla yhteiskunnalla on vaihtoehtoisia kehityssuuntia. Voimme pysyä talouskasvun yhteiskunnassa ja asevaraisen turvallisuuden mallissa, mutta tämä tie johtaa vääjäämättä kriisien syvenemiseen. Toinen mahdollisuus on siirtyä kohti luonnonvaroihin sopeutuvaa yhteiskuntaa ja rauhanomaista vuorovaikutusta. Tämä vaatisi talouskasvun ideologian hylkäämistä ja asevaraisen turvallisuuden korvaamista uusilla, kestäväillä turvallisuusratkaisuilla.

Kantin kategorisen imperatiivin hengessä rauha on tavoite, jota kohti on pyrittävä kaikesta huolimatta. Se on moraalinen velvoite, joka ei voi jäädä pelkän puheen tasolle. Rauhan saa-

vuttaminen edellyttää ihmiskunnan halua ja kykyä tehdä vaikeita valintoja: luopua vanhoista rakenteista, jotka ylläpitävät eriarvoisuutta ja konflikteja, ja rakentaa uusia järjestelmiä, jotka perustuvat yhteistyöhön, luonnon kunnioittamiseen ja kaikkien ihmisten turvallisuuden takaamiseen. (Latour 2022.)

Uusi maailmanjärjestys

Intia on erityisessä asemassa globaaleilla areenoilla. Se on monessa suhteessa kiinni kahdessa vastakkaisessa leirissä: se on tiukasti yhteistyössä Yhdysvaltojen kanssa, mutta samalla se ylläpitää suhteita Venäjään ja Kiinaan. Miksi näin? Yhdysvallat sallii tämän osittain, koska Venäjän öljyn markkinoille pääsy on kriittinen globaalille taloudelle, erityisesti öljyn hinnan nousun estämiseksi. Intialle taas on tärkeää, että se pystyy toimimaan monilla eri rintamilla: se haluaa olla yhteistyössä Yhdysvaltojen kanssa ja tasapainottaa näin Kiinan vaikutusvallan kasvua. Toisaalta se haluaa kaataa Yhdysvaltain ylivoimallisen vallitsevassa kansainvälisessä järjestelmässä. (Käkönen 2022b.)

Intia on osa BRICS-maiden yhteistyötä, joka vuodesta 2024 alkaen yhdistää Venäjän, Kiinan, Etelä-Afrikan, Brasilian, Etiopian, Egyptin, Arabiemiraatit ja Iranin. Tämän väljän liittoutuman tavoite on saavuttaa moniarvoinen ja moninapainen kansainvälinen järjestys. Samalla Intia on mukana Quad-ryhmässä, joka koostuu Yhdysvalloista, Australiasta, Japanista ja Intiasta ja keskittyy vastustamaan Kiinan vaikutusvallan kasvua Intian ja Tyynen valtameren alueilla sekä Aasiassa. (Ma.)

Intian monimuotoinen ulkopolitiikka voi olla lännen silmissä vaikeasti ymmärrettävä. Meidän kansainvälisen politiikan teorioiden mukaan tämä ei yksinkertaisesti voi toimia, mutta silti se toimii. Intian lähestymistapa ei ole joko-tai, vaan se on sopeutumista ja suhteiden rakentamista eri suuntiin Intian oman kansainvälisen merkityksen kasvattamiseksi (vrt. Käkönen 2017; Käkönen & Juutinen 2021). Tämä näkyy hyvin myös Intian sisäisessä yhteiskunnassa. Verrattuna lännen järjestelmiin Intian yhteiskunta voi vaikuttaa kaoottiselta, mutta se toimii.

BRICSin olemassaolo ja Intian maailmanpolitiikan moninaisuus osoittavat osaltaan, että globaalilla tasolla maailmanjärjestys on muutoksessa. Jos tarkastelemme nykyistä YK:n turvallisuusneuvostoa, on ilmeistä, ettei se ei heijasta globaalien väestön enemmistön näkemyksiä ja intressejä. Toisen maailmansodan voittajavaltiot, kuten Englanti ja Ranska, pitävät edelleen paikkansa YK:n turvallisuusneuvostossa, vaikka niiden rooli ei ole enää perusteltu pelkästään ydinaseiden hallinnalla. Tämä herättää kysymyksiä siitä, kenen sääntöjä globaalissa politiikassa noudatetaan ja miksi maailmanjärjestelmää hallitsevat edelleen vain muutamat valtiot tai miksi Intia ei ole turvallisuusneuvoston pysyvä jäsen.

Lopuksi

Eurooppa-keskeinen maailma on jäänyt historiaan ja painopiste on siirtynyt Tyynellemerelle ja Aasiaan, erityisesti Intiaan ja Kiinaan. Eurooppa voi selviytyä ja vaikuttaa tulevaisuudessa vain, jos se osaa tehdä yhteistyötä ja omaksua rauhanomaisen politiikan. Ei ole kuitenkaan itsestään selvää, onko sillä siihen enää mahdollisuuksia. Euroopan osalta tarvitaan selkeäm-

pää ja yhtenäisempää Yhdysvalloista riippumatonta politiikkaa (Käkönen 2011), mikä voisi löytyä yhteistyöstä Intian kanssa uuden luonnon rajoihin sopeutuvan maailmanjärjestelmän rakentamiseksi.

Sotien ja kriisien välttämiseksi maailmanpolitiikassa ja -taloudessa tarvitaan suurempaa monimuotoisuutta, erilaisten äänien kuuntelemista ja tasapainoa. Maailma, jossa erilaisuus hyväksytään ja rauha nähdään mahdollisuutena, ei ole utopia vaan ihmistahdon tulos. Olemme kaikki osa kokonaisuutta, jossa jokaisen teot vaikuttavat toisiinsa. Tämä vastuun jakaminen antaa toivoa, mutta myös velvoittaa meitä toimimaan. Lopulta kysymys kuuluu: onko meillä tahtoa ja rohkeutta valita kestävämpi ja rauhanomaisempi tulevaisuus ja toimia sen saavuttamiseksi? Vastaus tähän kysymykseen määrittää ihmiskunnan kohtalon.

Lähteet

- Acemoglu, Daron & Simon Johnson (2023): *Valta ja edistys. Tuhatvuotinen kamppailu teknologiasta ja vallasta*. Terra Cognita.
- Adler-Karlsson, Gunnar (1990): *90-luvun oppikirja. Eloönjäämisemme ehdoista*. Art House.
- Benner, Erika (2024): *Vapaus ja valta. Tutkimusmatkoja ubattuun demokratiaan*. Atena.
- Bolin, Wilhelm (1868): *Problemet om viljans frihet. Kritiskt och logiskt undersökt*. J.C. Frenckel & Son.
- Bolin, Wilhelm (1870–1871): *Europas statslif och filosofins politiska läror I ja II*. Theodor Söderholms boktryckeri.
- Bolin, Wilhelm (1888): *Den eviga freden. Föredrag till förmon för Studenthuset. Teoksessa Studier och föredrag. Första delen*. G.W. Edlund Förlagare.
- Braudel, Fernand (1986): *Väldens tid. Civilisationer och kapitalism. Band 3*. Gidlunds Böcker.
- Bregman, Rutger (2020): *Hyvän historia. Ihmiskunta uudessa valossa*. Atena.
- Fraser, Nancy (2024): *Kannibaali kapitalismi. Miten päästä eroon järjestelmästä, joka syö demokratian, hyvinvoinnin ja maapallon*. Vastapaino.
- Juutinen, Marko & Jyrki Käkönen (2016): *Blokkien paluu. BRICS maiden nousu, USA ja Suomi*. Into Kustannus.
- Kant, Immanuel (1989): *Ikuiseen rauhaan. Valtio-oikeudellinen tutkielma*. Karisto.
- Kuusi, Pekka (1982): *Tämä ihmisen maailma*. WSOY.
- Käkönen, Jyrki (1979): *Kansainvälinen järjestelmä ja Afrikan konfliktit vuosina 1960–1977: Erään selitysmallin mahdollisuudet ja rajoitukset*. Poliitiikan tutkimuksen ja sosiologian laitos. Valtio-opillisia tutkimuksia 30. Turun yliopisto.
- Käkönen, Jyrki (1986a): *Luonnonvarat ja konfliktit muuttuvassa kansainvälisessä järjestelmässä: Tutkimus imperialismista ja Afrikan konflikteista 1970-luvulla*. Tutkijaliitto.
- Käkönen, Jyrki (1986b): ”Niukkuus ja väkivalta”. *Raubantutkimus*, 2(2), 22–36.
- Käkönen, Jyrki (1994): ”Veden merkitys Lähi-idän konfliktissa”. *Kosmopolis*, 24(3), 5–16.
- Käkönen, Jyrki (1995): *Konfliktit, turvallisuus ja ympäristö*. Atena Kustannus.
- Käkönen, Jyrki (2000): ”Paz y democracia en el pensamiento de Wilhelm Bolin”. Teoksessa: J. A. González Alcántud & A. Robles Egea (toim.) *Intelectuales y ciencias sociales en la crisis de fin de siglo*. Anthropos.
- Käkönen, Jyrki (2006): ”Globaalit ympäristöongelmat ja kansainväliset konfliktit”. *Historian ja yhteiskuntaopin ulottuvuuksia. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liiton vuosikirja XXVII*, 9–25.
- Käkönen, Jyrki (2011): ”EU in the Eurasian space – An alternative to the USA?” Teoksessa: J. Käkönen, S. Chaturvedi & A. Sengupta (toim.) *'Euro-Asia' at the crossroads. Geopolitics, identities and dialogues*. Shipra.
- Käkönen, Jyrki (2014a): ”Kansainväliset suhteet Kalevalassa. Aikakausten ja sivilisaatioiden kohtaaminen muuttuvassa kansainvälisessä järjestelmässä”. *Kosmopolis*, 43(4), 5–24.

- Käkönen, Jyrki (2014b): Myytti kestävästä kehityksestä. *Politiikasta.fi*, 24.2.2024. <https://politiikasta.fi/myytti-kestavasta-kehityksesta/>
- Käkönen, Jyrki (2017): ”Kautilya ja kansainvälinen politiikka”. *Kosmopolis*, 47(1), 23–38.
- Käkönen, Jyrki (2019): ”Global change: BRICS and the pluralist world order”. *Third World Thematics*, 4(6), 415–423. <https://doi.org/10.1080/23802014.2019.1700155>
- Käkönen, Jyrki (2022a): ”Ukrainan sota ja maailmanjärjestys”. *Kosmopolis*, 52(4), 64–79.
- Käkönen, Jyrki (2022b): ”Intia muuttuvassa maailmanpolitiikassa”. Teoksessa: M. Autere & H. Mannila (toim) *Etelä-Aasian yhteiskunta, kulttuuri ja politiikka. Intia, Pakistan ja Bangladesh*. Studies in Contemporary Asia 1. Turun yliopisto.
- Käkönen, Jyrki (2022c): ”Ukraina ja asevaraisen turvallisuuden haaksirikko”. *Kosmopolis*, 52(3), 99–103.
- Käkönen, Jyrki (2022d): ”Paluu menneisyyteen: Kaksi suomalaista klassikkoa ja esivaltioliset kansainväliset suhteet”. *Kosmopolis*, 52(1), 35–44.
- Käkönen, Jyrki & Ho-Won Jeong (1999): ”Linking conflict to environmental security”. Teoksessa: H.-W. Jeong (toim.) *The new agenda for peace research*. Ashgate.
- Käkönen, Jyrki & Marko Juutinen (2021): ”The BRICS paradox”. Teoksessa: D. K. Thussu & K. Nordenstreng (toim.) *BRICS media. Reshaping the global communication order*. Routledge.
- Latour, Bruno (2022): *Matkalla maahan. Poliittikka ja uusi ilmastojärjestys*. Vastapaino.
- Lebow, Richard & Feng Zhang (2022): *Justice and international order. East and West*. Oxford University Press.
- Ling, L.H.M. (2014): *The Dao of world politics. Towards a post Westphalian worldlist International relations*. Routledge.
- Linna, Väinö (2019): *Tuntematon sotilas*. WSOY.
- Miller, Ian (2014): *War. What it is good for? The role of conflict in civilization, from primates to robots*. Profile Books.
- Mörttinen, Matti (2024): Demokratian merkkivuodesta siirrytään nyt hyvävelivallan riskivuoteen. *Yle*, 31.12.2024. <https://yle.fi/a/74-20132916>
- Pihlström, Sami (2022): ”Nato jäsenyys ja turvallisuuspolitiikan etiikka”. *Kosmopolis*, 52(2), 119–130.
- Pinker, Steven (2011): *The better angels of our nature. A History of violence and humanity*. Penguin Books.
- Runeberg, J. L. (2004): *Vanha kunnon vänrikki*. Toim. K. Linnilä. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tervola, Lauri (2024): Kommentti Kirsi Elina Kallion LinkedIn-postaukseen. https://www.linkedin.com/posts/kirsi-elina-kallio_jokainen-sota-on-aina-omanlaisensa-uutta-activity-7270736891652526080-Dc7u?utm_source=share&utm_medium=member_ios
- von Wright, Georg Henrik (1987): *Tiede ja ihmisjärki. Suunnistusyritys*. Otava.